

KUTI JÓZSEF
**A szolidaritás ideje – Trianon
teológiai recepciója**

Trianon teológiai megközelítésekor – még mielőtt a témára vonatkozó gondolatainkat megfogalmaznánk – arra a kérdésre kell válaszolnunk, vajon egy ilyen bonyolult történelmi, szociológiai, politikai kérdésben tud-e érvényeset s mások érdeklődésére számot tartó választ megfogalmazni a teológia, az „Istenről szóló tudomány”?

Erre egészen röviden annyit kell válaszolnunk, hogy számunkra a teológia nem valamilyen kegyes hangulat, templomszag, mely körülengi az egyébként gyakorlatias, szakmai előadásokat. Nem utópia, melynek eleve nincs kapcsolata a valósággal. Ellenkezőleg, a legreálisabb s ezért döntéseinkben és cselekedeteinkben a leggyakorlatiasabb segítséget nyújtó tudomány, melyre bizalommal építhet az egyén, de a közösség, akár egy nemzet is. Ahogy Bonhoeffer fogalmaz: „*Csak a hit bizonyosság, minden egyéb a kételkedésnek van alávetve.*”

Megértjük persze, hogy sokak számára az Isten igéje nem jelent mindent felülíró érvet. Azt is megértjük, hogy olyanok is vannak, akik számára Isten Igéje egyáltalán nem jelent semmit. Ebben dönteni azonban az Ige hallgatójának kell. A teológusnak az a feladata, hogy Isten igéje hallhatóvá, megismerhetővé, érthetővé, tehát jelenvalóvá váljon azok számára, akik keresik, s azok számára is, akik (ma még) nem tudnak vele mit kezdeni.

Ezek után – hangsúlyozottan teológusként – három alapkérdésre kíséreljük meg a válaszadást: Mi történt velünk Trianonban? Miért történt Trianon? És mi a helyzet ma – 90 évvel Trianon után?

Mi történt velünk?

Első közelítésben azt mondhatjuk: Trianon a magyarság számára páratlan veszteség volt, amely három emberöltő után is fájdalmat, könnyeket és kínzó kérdéseket jelent elhordozói számára.

Ez utóbbi megfogalmazást lehet még bővíteni, érzékletesebbé tenni, mi azonban figyeljünk most a mondat elejére! „Páratlan veszteség” Valóban páratlan ez a történet? Módosítják-e a Trianon-képet a későbbi tragédiák, a II. világháború elvesztése, a kommunista rezsim évei, vagy az '56-os forradalmat követő megtorlások? És a Trianon előtti tragédiák? A világozi fegyverletétel, a mohácsi vész és az ország három részre szakadása, vagy a tatárjárás?

S ha kilépünk a nemzeti történelem keretei közül: vajon változtat-e Trianon megítélésén Lengyelország többszöri felosztása, a térképről való teljes eltüntetése, vagy a kurdok történelme, akiknek nem eltűnt az országa, hanem létre sem jött? Vagy ott vannak a nagy népirtások, ahol nem országrészek tűntek el, hanem országrésznyi társadalmak: a ruandai népirtás, Sebrenica, a Holokauszt, hatmillió ukrán paraszt éhhalála a harmincas években, a törökországi örmények kiirtása...

Néhány perc alatt szinte végeláthatatlan lista kerekedik az emberi történelem tragédiáiból. Mire jó ez? Mire jó a különböző korok és társadalmak tragédiáit, fájdalmait és szégyeneit egymás mellé sorolni? Két hibát mindenképpen érdemes elkerülni!

Először is nagy hiba lenne relativizálni a könnyeket, s azt mondani: végül is valamikor, valahol mindenki szenvedett. Ha pedig mindenki szenvedett, akkor az majdnem olyan, mintha senki sem szenvedett volna.

Még nagyobb hibát követnénk el, ha megpróbálnánk rangsorba állítani a történelmi tragédiákat, s a dobogósok szenvedését rivaldafénybe állítva megkérnénk a többieket, hogy illedelmesen hallgassanak, s értsek meg, hogy lám, azok ott sokkal többet szenvedtek, mint ők.

Mire jó akkor Trianon örvén előhozni a magyarság s a többi nép történelmi tragédiáit? Arra, hogy szembesítsen minket azzal a bibliai tanítással és tapasztalattal, miszerint Trianon sokkal inkább megfelel az ember és az emberi társadalmak kondíciójának, mint a méltányosság, az igazságosság és a szeretet. *„Mindnyájan elpártoltak Tőle, egyaránt megromlottak. Senki sem tesz jót, egyetlen ember sem.”* (Zsolt 53:4.)

Jól ismert Adorno híres mondata: „Auschwitz után nem lehet verset írni”. Ennek igazságát minden emberi szenvedés iránt érzékeny ember átérzi akkor is, ha tudja, hogy Auschwitz után is születtek nagy versek. A Bibliát ismerő ember pedig azt is tudja, hogy ezt a mondatot Adorno előtt több ezer évvel leírta már a zsoltáros: *„Hogyan énekelhetnénk éneket az Úrról idegen földön?”* (Zsolt 137:4.) Vagyis a babiloni fogságba vitel, Jeruzsálem lerombolása után nem lehet verset írni.

De hát minden vers előtt van egy Auschwitz, egy Babilon, egy Trianon.

Vagy egy másik példa: Woody Allen egyik szereplője mondja: *Ismét láttam egy dokumentumfilmet a Holokausztról. Még több megrázó jelenet, meg több megdöbbenet értelmiségi. És a kérdés: hogyan történhetett ez meg?... Persze a kérdésre ma sincs válasz, mert rosszul van feltéve! A tények ismeretében nem az a kérdés, hogy „hogyan történhetett ez meg?” hanem: „hogyhogy nem történik meg gyakrabban?”*

Arra a kérdésre tehát, hogy „Mi történt velünk Trianonban?” azt a felvilágosodással és a humanizmussal ugyan ellentétes, de a bibliai emberképpel megegyező választ adhatjuk, hogy Trianonban az történt velünk, ami az ember kondíciójából leginkább következett: igazságtalanság, méltánytalanság és szeretetlenség. Trianon megfelel a bibliai emberképnek, a „normál üzletmenetnek”, s csak az Isten megőrző kegyelme miatt nem történt meg ez velünk naponta. (J Sir 3:22.)

Miért történt ez velünk?

Az embernek erős igénye van arra, hogy a tragédia okára, netán céljára konkrét választ kapjon.

Például: Trianon Isten büntetése volt a magyarságon – a kommunisták istentelensége miatt. Vagy: Trianon Isten büntetése volt a magyarságon – a vezető osztályok gögje, önteltsége, rövidlátó politikája miatt.

Esetleg Trianon nem is büntetés volt, hanem próbatétel. Isten megpróbált, próbára tette ezzel országunkat. Vagy tanítani akart vele, valamilyen küldetésre felkészíteni. Vagy vezetni akart ezzel, új irányt és feladatot jelölt ki számunkra.

Még óvatosabb megfogalmazásban Trianon ugyan nem egyezett Isten akaratával, mégis engedte, hogy megtörténjen, mint ahogy engedte, hogy Józsefet kútba dobják a testvérei, mert Ő – Isten – még a gonosz dolgokat is jóra fordíthatja.

A megfogalmazható válaszok ismét hosszú és változatos listává állnak össze, amelyek közül egyet mindenképpen ki kellene választanunk. Mielőtt választanánk azonban, figyeljünk a feltett kérdésre! Amikor ugyanis azt kérdezzük, hogy „Miért történt ez velünk?” tulajdonképpen azt a kérdést tesszük fel, hogy „Mi a kapcsolat a megtörtént esemény és Isten akarata között?”

A hívó ember hajlamos a megtörténtet – örömmel, vagy rezignáltan – így kommentálni: „Így akarta Isten!”. A bibliai hit azonban tiltakozik ez ellen az azonosítás ellen.

Vályi Nagy Ervinnek, az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem egykori lelkészi tanácsadójának e kérdés különösen fontos és sokszor megfogalmazott témája volt. A *Gondviselés* – *contra és pro* című írásából idézek:

Nem a XX századi kritikai teória kritizálta először azt a kegyes törekvést, amely Isten cselekvését összhangba akarta hozni a történelem és az emberi sors eseményeivel, hanem az Ószövetség egyik legizgalmasabb alakja: Jób. A mai vallásos fülek számára istenkáromló Jób (...)

egyetlen szenvedélyes tiltakozás a korabeli teodícea, vagyis a teológiának azon dogmatikus állítása ellen, amely szerint Istent és az Ő igazságos akaratát abban kell megtalálnunk, ami éppen ránk jön, ami megtörténik velünk és sorsunkká lesz. A Biblián belüli teodícea elleni tiltakozást az egyház aligha hallgatta meg. Ugyanígy a reformátorokét sem: Isten kormányzását nem látjuk – mondja Luther. Történetfilozófiailag nem ismerjük meg Istennek e világban való cselekvését, egyedül tapasztalatilag, ami Luthernél ugyanazt jelenti, mint Kálvinnál a Hit által. (...) Jób életének, üdvösségének Istenét, akiben bízunk, nem hajlandó azonosítani azzal, ami de facto megtörténik vele.²

Arra a kérdésre tehát, hogy „Miért történt ez velünk?” Istennél van a válasz. Nekünk nincsenek kijelentő mondataink, kérdéseink azonban lehetnek. (A kérdések nem rafinált kijelentések, abból indulnak ki, hogy a válasz tényleg rejtve van előttünk.)

Néhány ilyen kérdést hadd fogalmazzak meg:

Ha Trianon Isten büntetése lett volna rajtunk – nem tudjuk, hogy büntetés volt-e, de ha az lett volna – mondhatnánk-e Istennek, hogy igazságtalanul büntetett minket, vagy, hogy a mértéke igazságtalan volt?

Ha Trianon próbatétel volt Isten részéről – nem tudjuk, hogy próbatétel volt-e, de ha az lett volna – vajon kiálltuk-e akkor Isten próbáját? Mit várt tőlünk Isten és mi hogyan viselkedtünk?

Ha Trianonnal tanítani akart valamit Isten – nem tudjuk, hogy tanítás volt-e, de ha az lett volna – tanultunk-e valamit Trianonból. Bölcsébbek lettünk-e általa?

Nos, ezek valóban kérdések, melyek arra a hittapasztalatra épülnek, abban bíznak, hogy Isten válaszol a Neki feltett kérdésekre. (Mt. 7:7-11.)

Mi a helyzet ma, Trianon után?

Utolsó kérdésünkre négy rövid gondolatot próbálok megfogalmazni:

1. Most a *hűség ideje* van. Tavalyi konferenciánkon Raj Tamás rabbi áhítatában a 137. zsoltár alapján szólt a fogságba hurcolt zsidók hűségéről, akik biztatásra sem voltak hajlandók megfedkezni Jeruzsálemlről, az elveszített hazáról. De hol van Jeruzsálem?

Nos, Jeruzsálem nem a szívünkben, nem az emlékeinkben, nem az ábrándjainkban van, hanem ott, ahová Isten letette. Lehet, hogy most nem olyan, amilyennek megismertük és szerettük. Lehet, hogy falain rést ütöttek, hogy már nem tartozik hozzá önálló államiság, vagy ami még fájdalmasabb: más államhoz tartozik, mégis az az a város, az az ország, amelyhez hűeknek kell maradnunk.

2. Most is az Istenre találás ideje van. Trianonnal sok minden megváltozott, talán úgy éreztük, összeomlott, ezen a téren azonban, az „egy szükséges dologban” (Luk 10:42.) nem változott semmi. Ismét Vályi Nagy Ervint idézem:

Minden eseményből, a legszerencsétlenebből is nyílik út Isten felé. ... Maga az esemény, pusztán a fakticitásában, közvetlenül nem Isten akarat. Nem azonos az Ő jóakarásával, de kapu, amelyen átmehetünk az Ő országába. „A világ, amelyben élsz, Úgy, ahogy van – és nem másként – teszi lehetővé az Istenkapcsolatodat. És a saját alkatod, amilyen éppen vagy, ez a te sajátos utad Istenhez, a sajátos Isten-lehetőséged.”³

Számba sem lehet venni, mi mindent veszítettünk Trianonban, de a magyarság Istenlehetősége érintetlen és egész maradt.

3. Trianon óta, 90 éve tart a megbocsátás ideje. Konferenciánk első napján hallhattuk Frenkl Sylvia előadását az „emlékgyógyításról”. Én hadd utaljak egy 1995-ben, Gyulán elhangzott előadására is: B. Szabó István akkor, a „Keresztyének és zsidók megbékéléséről” ezt mondta: *„Megbékélés csak ott lehetséges, ahol megbocsátó megengesztelődés, vagy megengesztelődő megbocsátás van. Ez pedig számunkra primé-*

*ren Isten-ügy, Isten-kérdés. A megbocsátás Istentől jön, a megbocsátás Istennel kezdődik.*⁴

A magyarságot 90 évvel ezelőtt máig ható trauma érte és nem kért tőlünk – a hazájuktól elszakítottaktól, a csonka országba zártakról, a nagyvilágba szétszóródottaktól —senki bocsánatot. De épp ezzel a magyarság esélyt is kapott, esélyt annak megértésére és megélésére, hogy – mint B. Szabó István fogalmazott: „*A megbocsátás Istentől jön, a megbocsátás Istennel kezdődik.*” Vagyis aki átélte, hogy Isten megbocsátott neki – egyénként, vagy közösségként –, annak van valódi esélye arra, hogy megbocsásson az ellene vétkezőknek akkor is, ha nem kértek tőle bocsánatot, s ha méltánytalanságot méltánytalanság követ. Egy Isten békességét felismerő magyarságnak van esélye megbocsátani a románoknak, szlovákoknak, szerbeknek, a franciáknak és Clemenceau-nak, bárkinek, akire Trianon miatt haragudni szokott.

4. És végül elérkezem a szolidaritáshoz, konferenciánk alaptémájához: Trianon óta a szolidaritás idejét éljük. Ismét és utoljára idézem Vályi Nagy Ervint, egy vele készített riportot:

Akkor olvastam a Becket-darabot, a Godo-t. Üres várakozásban nem töltöm el az életemet, mit lehet csinálni? Például szolidaritást lehet vállalni azokkal ez emberekkel, akik valamiképpen rám vannak bízva, vagy akikhez van valami közöm...

*Szóval a remény, mint menekülés, mint nem-konfrontálódás azzal, ami de facto van... Nem akarok tudomást venni arról, hogy ezek az adottságok. Nem lesz jó belátható időn belül, és én nem akarok várni, hogy mégis talán... és közben elmulasztani, üresen hagyni azt, ami van. Valamivel ki lehet, és ha ki lehet, akkor ki is kell tölteni az időt.... A jelenre vonatkoztatva van értelme a teltnék, mert ez a jól megélt jelen a beteljesedett eszkaton.*⁵

90 éve a magyarságot államhatárok szabdalják szét, elválasztva – olykor a szó szoros értelmében – testvért a testvértől. Ugyanakkor ezek az államhatárok össze is kapcsolják a magyarokat a szomszédos népekkel, nemcsak életközösséget, de államközösséget is alkotva

velük. Trianon tehát – akár elszakít, akár összezár – kedvező feltételeket teremt a szolidaritás gyakorlására a magyarok s az összes Kárpát-medencei nép számára.

Végül az elmondottak összefoglalásaként álljon itt Visky András „Kié Erdély?” című novellájának egy részlete:⁶

...kié Erdély, ugyan kié lehet, hangzott a szónoki kérdés még a templomi szószékről is, márpedig a szószékről Erdélyt szabadon szóba hozni önmagában is eszement vállalkozásnak tűnt a soros elnyomók és a mindenkori fontolva haladók szemében, ki állítja, hogy szabadon hoznám szóba, kérdezte Apánk színlelt csodálkozással a rémült kétségkedőktől, hát ki szabad itt, ha pedig nem vagyunk szabadok, vesztetni valónk sincs, ugyan miért is hallgatnánk felőle, folytatta Apánk növekvő lendülettel, ha ez a kérdés, akkor erről kell beszélni,

persze, persze, vetette közbe Anyánk meggyőződés nélkül, mint aki előre tudja, mit érhet el Apánknál a családra szabott reálpolitikai érveivel, persze, de a szószékről is?, Úgy van, válaszolta Apánk, a szószék a legmegfelelőbb hely fölvetni a kérdést, Apánk ugyanis abból a feltevésből indult ki, hogy az igazi kérdéseket az eleve létező válaszok szülik, és nem fordítva, kié Erdély, jó kérdés, mondta ragyogó arccal, járjunk utána, szép kis válasz lapulhat mögötte, csak tessék próbálkozni, ha Erdély kérdés, márpedig a kérdések kérdése, tisztelt uraim, akkor erről kell beszélni, és legkivált a szószéken...

.fölállt, magához szorította a Könyvet, és megindult fölfelé a deszkalépcsőn, nem is ő ment, mintha mozgólépcsőn suhant volna a magasba, ott aztán kinyitotta a Könyvet, és fölolvasta a zoltáros költő szavait, az Úré a föld és annak teljessége, majd a szokásos bevezető nélkül föltette a kérdést, a kérdések kérdését, kié Erdély, ott ültünk szét-szórva a zarándokok között mi is, mind a hét gyerek, szinkronban fordítottuk a beszédeket vasárnapról vasárnapra, nekem a románok jutottak, a nagyobb testvéreim a szászokat kapták a nagyváradi kelyhes cigányok egyenesben

fogták az üzenetet, kié Erdély, tettem fel a kérdést románul a legbukarestibb Popescunak, kié Erdély, kérdezte Lídia nővérem németül a segesvári szép arcú Eisenburgeréktől a prédikáció szavaival, bólogattak a zarándokok, ez a kérdés, bizony, hogy ez, a papot megint bezárják, ingatták a fejüket a falubeliek, de még mennyire, gondolta Anyánk megadással, kelyhes Janku pedig, az ontsa telepi cigány-vajda mintha egész testével egyetértett volna, micsoda szimbólion, mondta félhangosan kedvenc szavával, hát ha így állnak a dolgok, máris

könnyebb, nem az övéké, mondja a Lélek a gyülekezetnek, és nem a miénk, mondja a Lélek, kié az ország, tágított a kérdésen a Lélek, nem az övéké, rikoltozott a zarándokokban is a Lélek diadalmasan, hát persze, de a miénk sem, mert az Úré, ahhoz pedig, hogy a miénk legyen, ami most szemmel láthatóan nem a miénk, ahhoz, mondta a Lélek, szabadnak kellene lennünk, de nem vagyunk, mondta a Lélek a gyülekezetnek, nagy megkönnyebbülés lett Úrrá a zarándokokon, hát mégse a legfőbb hadúr, hahaha, jól oda van mondva neki, kérem, hanem az Úré, igen, igen, nem Popescu úré és nem Eisenburger úré és nem Visky úré, legkevésbé

kelyhes Janku testvére, a nevetés fuvallata meglegyinti a hallgatóságot, mint egy angyalszárny, Janku testvér feláll és boldogan meghajol a gyülekezet előtt, még csillogó bajuszán is csavarint egyet, elviszik a hírt Erdélyről a zarándokok, még a hegyeken túlra is eljut az üzenet, Apánkat is elviszik megint, gondoljuk fordítás közben, aligha kétséges, ott ülnek a zarándokok között az ájtatos szekusok, egyesek már betéve tudják énekeinket is, ha pedig az Úré, mondja

a Lélek a szószéken, akkor a szabad emberek otthona az ország, így a Lélek, nem a miénk és nem az övéké, a szabadoké, mert, mert, mert, és itt az Apostol tanítása következik, Apánk füрге ujjai megindulnak a Könyv lapjai között, hogy ráleljenek a pontos idézetre, talán még előtte kellene Áment mondani, sóhajt Anyánk félhangosan, ám a Lélek, miként a szél fú, ahová akar, és annak zúgását hallod, de nem tudod, honnan jő és hová megy, azt valóban nem, gondolja Anyánk, így igaz, csak azt lehet tudni, Apánk honnan jön, a börtönből, és hová megy, a börtönbe, ezt viszont teljes bizonyossággal lehet tudni..⁷

Jegyzetek:

1 Elhangzott 2010. május 14-én Nyíregyháza-Sóstón, az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem *A szolidaritás ideje* című Akadémiai Napjain (a szerző által szerkesztett szöveg).

2 Vályi Nagy Ervin, *Minden idők peremén*, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Basel/Budapest, 1993, 94. és köv. o.

3 Id. mű, 99. o.

4 *Az Evangélium: közös szolgálatunk ma*, szerk. Balla Bálint, Békés Gellért, Pannonhalma 1995, 90. o.

5 *Minden idők peremén*, 19. o.

6 *Kié Erdély?* Kolozsvár 2006, 94. o.

7 A szerző köszönetét fejezi ki Visky Andrásnak a novella-részlet publikálásának engedélyezéséért.